

Linguïstiek als sociale wetenschap

door

P. VAN DE CRAEN

„On what basis is it possible to disengage from the incessant variability of language any clearly defined object of analysis at all? This is the basic problem for a science of language” (Harris 1981: 31)

O. Inleiding

De evolutie van het linguïstische denken kan vanuit diverse invalshoeken worden belicht. Eén mogelijke benadering is, bijvoorbeeld, de idee dat taalonderzoek evolueerde van aandacht voor fonemen over lexikale items naar syntagma's en aandacht voor de syntaxis heen om ten slotte uit te monden bij teksten. Een andere invalshoek zou de nadruk kunnen leggen op de kuhniaanse „paradigm clashes” en erop wijzen dat het saussuriaanse synchronisch-structurele paradigma een strikt historische aanpak verdrong vooraleer het op zijn beurt door het generatieve onderzoeksprogramma werd belaagd. Een derde benadering zou kunnen wijzen op de steeds breder wordende reikwijdte van linguïstisch onderzoek. Zowel de psychologie als de sociologie, de sociale psychologie als de antropologie, de filosofie als de etnomethodologie hebben een stempel op bepaalde vormen van linguïstisch onderzoek gedrukt. Al deze benaderingswijzen hebben één ding gemeen: ze zijn zowel juist als onjuist; ze kunnen zowel bevestigd als gefalsificeerd worden. Er is echter één facet van taalkundig onderzoek dat lange tijd een stiefmoederlijke behandeling heeft gekregen, met name de belangstelling voor aspecten van methodologische aard. Hoewel daar sinds Chomsky (1966, 1972) wel enige verandering is in gekomen, kunnen we toch niet stellen dat er binnen de linguïstiek brede methodologische discussies zouden worden gevoerd. De primaire bedoelingen van dit artikel zijn de discussie hieromtrent te stofferen en na te gaan in hoeverre een methodologie op sociale leest geschoeid, relevant linguïstisch onderzoek kan opleveren.

Een gevolg van de desinteresse voor methodologische problemen is geweest dat de aanpak van zowat alle invloedrijke figuren en stromingen van deze eeuw is terug te brengen tot een of andere vorm van de dominante wetenschapsfilosofische richting, met name het positivisme of zijn uitvloeisel het logisch empirisme (zie Hanfling 1981 voor een recent overzicht van deze denkrichting).

Itkonen (1978) verschaft het volgende lijstje: Hjelmlev vertegenwoordigt een vorm van inexpliciet positivisme, Bloomfield, Harris en Saumjan vertegenwoordigen een vorm van expliciet en consequent positivisme en de TGG staat voor een expliciet en inkonsequent positivisme. Uitzonderingen vormen de Saussure wiens „methodological position cannot be pinned down” (Itkonen 1978: 90) en Sapir die, vooral in zijn latere werk, een inexpliciete vorm van hermeneutiek voorstaat. In al deze gevallen wordt een bepaald model (paradigma, benaderingswijze) aanvaard maar zelden gaat dit gepaard met een grondige reflexie over de aard van het linguïstische bedrijf. Dit geldt dan vooral voor de discipelen en erfgenamen van deze of gene stroming. Zo werd Bloomfields expliciete verwerking van het behavioristische model slechts tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog gekontesteerd (vgl. Koerner 1978b) en heeft tot nu toe niemand Sapirs inexpliciete hermeneutische voorstellen uitgewerkt. Ook het generatieve model heeft lang moeten wachten vooraleer de methodologische assumpties ervan op hun waarde werden getoetst (vgl. Derwing 1973; Itkonen 1978; Botha 1978).

De opkomst van de sociolinguïstiek bracht hierin weinig verandering. Ondanks de gedachte dat „it is plain that sociolinguistics is a kind of intellectual reform, associated with reformist policies...” (Labov 1977: 14), betekende dit niet dat linguïsten zich gingen bezinnen over hun studie-objekt en de gehanteerde methodes. Nochtans viel er in de loop van de jaren zeventig wel enige beroering te noteren in het voordien rimpelloze oppervlak van het methodologische vaarwater. Beroering die in vrijwel alle gevallen voortspoot uit de onvrede met de heersende formalistische doktrine afkomstig uit de TG-opvattingen. Het gevoel dat de reduktionistische voorstellen van de generatieve benaderingswijze de reikwijdte van taalkundig onderzoek op ontoelaatbare manier beknotte, werd steeds sterker. Het lijstje met telkens nieuwe voorstellen om dit reduktionisme opzij te schuiven neemt voortdurend indrukwekkender afmetingen aan. Hymes (1973) pleit voor een „socially constituted linguistics”, Lakoff (1974) voor een „humanistic linguistics”, Calvet (1975) wil „une linguistique sociale”, Yngve (1975) is voorstander van „human linguistics”, Labov (1977) argumenteert voor „radical sociolinguistics”, Fowler & Kress (1979) stellen „critical linguistics” voor en Harris (1981), ten slotte, is voorstander van „integrational linguistics”¹.

1. zie voor een uitvoerige bespreking van deze voorstellen Van de Craen 1982 a.

Mochten we proberen om deze suggesties onder een gemeenschappelijke noemer te brengen dan zouden we het over het volgende eens kunnen zijn: de linguïstiek moet meer aandacht schenken aan oppervlakte-verschijnselen en aspecten van kommunikatie in de ruimste zin; bijgevolg moet ook meer aandacht worden besteed aan betekenisaspecten.

Dit zijn redelijke maar geen geringe eisen. We raken hier immers aan twee paradoxale tendensen die de ontwikkeling van de linguïstiek kenmerken. Het feit dat (1) een van de belangrijkste facetten van het verschijnsel taal kommunikatie is en (2) dat bijgevolg de voornaamste komponent van taalkundige research de semantiek is. Met de komst van Chomsky wordt (1) weggewuifd. Voor Chomsky had men aangenomen dat taal ergens iets met kommunikatie moest te maken hebben maar er kwam geen onderzoek op gang. Chomsky institutionaliseert dan een feitelijke realiteit en ontkent expliciet dit verband. Hij zegt letterlijk dat wie van oordeel is dat de functie van taal kommunikatie is „[he] must explain...why he believes this function and no other to be so uniquely relevant” (Chomsky 1979: 87). De rol van (2), de betekenis, was al eerder ondermijnd hoewel niet tot eenieders tevredenheid. Allen schreef in 1957 dat hoewel „Meaning, as at least one linguist had expressed it, has become a ‘dirty word’” (Allen in Koerner 1978: 156) de linguïstiek niet buiten het concept betekenis kan zonder dat taalkundig onderzoek inhoudsloos wordt. Allen kon niet voorzien dat het nog meer dan een kwarteeuw zou duren vooraleer de taalkundigen de semantiek opnieuw zouden ontdekken in niet-formele zin.

In dit artikel wil ik de methodologische gevolgen nagaan die een expliciete studie van de onder (1) en (2) vermelde aspecten met zich mee brengen. Ik zal dit doen in de vorm van antwoorden op vier vragen. (1) Welke wetenschap is de linguïstiek eigenlijk? (2) Wat zijn de gevolgen voor de linguïstiek als empirische en (3) niet-empirische wetenschap? (4) Wat houdt linguïstiek als sociale wetenschap in feite in?

1. De aard van linguïstisch onderzoek

Vragen naar de aard van linguïstisch onderzoek is niet hetzelfde als vragen naar de *wetenschappelijkheid* van dit bedrijf. Hammarström (1978) wijst erop dat tussen 1940 en 1960 het adjektief wetenschappelijk in de linguïstiek verwees naar het strukturalisme en de term *onwetenschappelijk* naar de *Junggrammatiker* en de filologen omdat deze laatsten waren „arbitrary, subjective, unsystematic, imprecise and not sufficiently explicit” (Hammarström

1978: 17). Het leuke is natuurlijk dat precies dezelfde termen door de generativisten werden gebruikt om het strukturalisme mee te bestrijden. Dit voorbeeld illustreert ten overvloede de gedachte dat wat nou precies wetenschappelijk is en wat niet in grote mate afhankelijk is van het heersende intellectuele klimaat. Iets wat met name vooral geldt voor de zgn. humane wetenschappen.

Een vruchtbaarder terrein om de aard van taalkundige research na te gaan, betreft de problematiek aangaande de empirische status van linguïstisch onderzoek. Empirisch wordt dan doorgaans begrepen in de zin van Popper waarbij observeerbare gegevens worden getoetst, niet op hun verifieerbaarheid maar op hun falsifieerbaarheid volgens vooraf vastgestelde criteria: „...criteria of refutation have to be laid down beforehand: it must be agreed which observable situations, if actually observed, mean that the theory is refuted” (Popper 1963: 38). Valt dit falikant uit voor de theorie dan wordt ze als niet geldig beschouwd; doorstaat ze de falsifikatieproef dan betekent dit niet dat de theorie geldig zou zijn maar wel dat ze *voorlopig* als geldig wordt aangezien. Op deze manier hoopt Popper te ontkomen aan de valstrik van de absolute waarheid, die wordt namelijk ontkend, en meent hij een systeem te hebben ontdekt waardoor de groei van de wetenschap kan worden beschreven. Niet-empirisch staat dan gelijk met niet-falsifieerbaar of metafysisch wat overigens voor Popper geen negatieve konnotaties impliceert (zie hiervoor Popper 1963, hfdstk 8: 1976, sectie 33).

Itkonen (1976, 1977, 1978) ziet voor de linguïstiek nu de volgende mogelijkheden. (1) Taalkunde is geen empirische wetenschap en bijgevolg behoort ze tot de normatieve wetenschappen, zoals de logika en de filosofie, ofwel (2) is de taalkunde wel een empirische wetenschap en dan behoort ze tot de niet-normatieve wetenschappen zoals de natuurwetenschappen. Normatief betekent hier dat de te beschrijven elementen in termen van al dan niet korrektheid kunnen worden weergegeven. Itkonen heeft echter nog een derde oplossing. Hij meent dat de linguïstiek niet tot de natuurwetenschappen behoort hoewel ze toch empirisch en normatief is.

Itkonen dichotomische indeling lijkt mij om diverse redenen onbevredigend. Om te beginnen houdt ze geen rekening met bijvoorbeeld het merkwaardige TG-standpunt dat zogezegd empirisch en normatief is maar in feite een niet-empirische, normatieve positie inneemt. Ten tweede gaat Itkonen voorbij aan een vierde, *a priori* niet uit te sluiten, standpunt met name dat de taalwetenschap wel eens én niet-empirisch én niet-normatief zou kunnen zijn. Kortom we kunnen Itkonens voorstellen met twee mogelijkheden verruimen waardoor het volgende klassieke raster ontstaat (zie figuur 1).

	niet- empirisch	empirisch
normatief	1.1.	1.2.
niet- normatief	1.4.	1.3.

Figuur 1: Vier mogelijkheden om de aard van taalkundig onderzoek na te gaan. (De nummers verwijzen naar de bespreking ervan in de tekst).

De aard van linguïstisch onderzoek kan nu worden vastgesteld naargelang van de inhoud van de relatie tussen niet- vs. wel empirisch enerzijds en niet- vs. wel normatief anderzijds. De vragen die bij de bespreking van deze punten aan bod komen hebben betrekking op de status van deze soorten taalonderzoek en op de voorwaarden om de linguïstiek tot een echte sociale wetenschap om te buigen.

1.1. *Linguïstiek als niet-empirische, normatieve wetenschap*

Zoals bleek hebben de beoefenaars van het TG-model, met name vooral Chomsky, Fodor en Katz, zich bekommerd om de methodologische implicaties van taalonderzoek. Zij het dan dat hun pogingen vaak naïef en onrealistisch zijn. Dit is op zichzelf geen wonder gezien het ontbreken van enige traditie dienaangaande. Mijn stelling zal zijn dat de linguïstiek als niet-empirische, normatieve wetenschap leidt tot onhoudbare en bijgevolg ongewenste toestanden. Voor de duidelijkheid moet ik er hier aan toevoegen dat Chomsky zelf de generatieve theorie wel een empirische status toekent. Ik begin met het onderzoek van deze laatste bewering.

Chomsky's standpunt luidt ongeveer als volgt. Enerzijds wil hij een beschrijving en verklaring geven voor de intuïtieve kennis die een spreker van de grammatika van zijn moedertaal bezit (het normatieve aspect) en anderzijds wil hij deze praktijk gelijkschakelen met de methoden uit de fysika (het empirische aspect) (vgl. bijvoorbeeld Chomsky 1979, hfdstk 5). M.a.w. Chomsky wil een niet-experimentele, normatieve wetenschap, namelijk het beschrijven en verklaren van grammatika's, identificeren met een empirische, experimentele wetenschap. De gevolgen hiervan zijn bijzonder vreemd. Beschouw het volgende citaat van een van de generativisten van het eerste uur:

„we know ahead of time in some sense what we want to come out with as a result of our analysis. This is one sense in which it can be said that lin-

guistic analysis tries to account for the linguistic intuition of the native speaker" (Bach 1964 : 151 ook in Itkonen 1978 : 260).

Eén vraag dringt zich onmiddellijk op. Hoe kan een zgn. empirische wetenschap *op voorhand* beslissen wat haar bevindingen zullen zijn? Met name zullen *alle* bevindingen overeenkomen met de intuïtie van de onderzoeker. Chomsky gaat deze vraag niet uit de weg hoewel hij zijn antwoord erop in de loop der jaren wel enigszins wijzigde. Het probleem waarmee Chomsky's opvatting van empirisme wordt gekonfronteerd betreft het aannemelijk maken dat de door hem gepostuleerde grammatikale verschijnselen en mentalistische verklaringen ook als dusdanig werkelijkheidswaarde hebben (zie Botha 1979 en Gross 1979 voor een discussie). Chomsky's geloof in de werkelijkheidswaarde van intuïtieve entiteiten wordt ingegeven door redeneringen die hij kennelijk ontleent aan de wetenschapsfilosofie met name aan Poppers relativistische beschouwingen over de verifieerbaarheid van geobserveerde taalverschijnselen.

In *Aspects...* (1965) stelt hij dat de linguïst zich geen veronderstellingen moet maken „about the possible physiological basis for the mental reality that he studies" (Chomsky 1965 : 193). Anderzijds hoeft de taalkundige dit ook niet te ontkennen want zijn onderzoek zal uiteindelijk van het allergrootste belang zijn om de neurofysiologische mechanismen van taal te bestuderen „since they alone (d.z. de linguïsten) are concerned with determining abstractly the properties that such mechanisms must exhibit and the functions they must perform (Chomsky 1965 : 193)". In 1978 gooit hij het echter over een andere boeg. Stel, zegt Chomsky, dat we zouden kunnen aantonen dat een bepaald grammatikaal verschijnsel in onze hersenen gepaard gaat met bepaalde hersengolven. De vraag is dan of hiermee de psychologische werkelijkheid van het grammatikale fenomeen is verduidelijkt. Dit is niet het geval, antwoordt hij, want we zijn immers nooit in staat om te *bewijzen* dat deze of gene theorie beter is, ondanks de eventuele externe evidentie. Het enige wat we kunnen doen, is aannemen dat de theorie geldig is. Hetzelfde geldt voor de vaststellingen van de linguïst : als hij een theorie (verklaring of model) vooropstelt dan is het enige wat de linguïst kan doen, weliswaar met het nodige voorbehoud, aanvaarden dat de theorie waar is. Dit komt neer op de volgende vreemde redenering : ik ken aan mijn theorie, hoewel aarzelend, psychologische realiteit toe waaruit ik dan besluit dat ze waar is.

Vanuit een empirische optiek is dit een merkwaardig standpunt. Ondanks heftige verwijzingen naar het tegendeel moeten we be-

sluiten dat de TG-opvattingen niet-empirisch zijn want ze blijken niet-falsifieerbaar. Wil de TGG zonodig empirisch worden, we zullen straks zien dat dit helemaal niet hoeft, dan betekent dit dat de intuïtieve bewijsvoeringen door externe bevindingen moeten worden bevestigd of verworpen. Bovendien moet aan het externe materiaal meer waarde worden gehecht aangezien (1) de verplichte ontologische gedetermineerdheid waaraan empirische theorieën moeten voldoen (wat wil zeggen dat de beschreven feiten als reëel moeten kunnen worden aangetoond) en aangezien (2) de mogelijkheid tot falsifikatie gevrijwaard moet blijven. Aan geen van beide criteria wordt op dat ogenblik voldaan. De TG-taalkunde is bijgevolg een niet-empirische, normatieve wetenschap die geen relatie heeft met de taalwerkelijkheid. Merk op dat hiermee niet noodzakelijk een waarde-oordeel is verbonden.

1.2. *Linguïstiek als empirische, normatieve wetenschap*

Taalkunde die reëel voorkomende uitingen bestudeert kan aanspraak maken op het etiket empirisch. Dit betekent en dit in tegenstelling tot de TGG, dat er sprake is van een korpus. De linguïst poogt dan uit een korpus een aantal regels te distilleren die de opbouw ervan beschrijven. Doet hij dit in functie van andere variabelen zoals sociale laag, leeftijd, sexe,...dan spreken we van sociolinguïstiek; doet hij dit niet dan spreken we van een strukturalistische aanpak waarin de eigenschappen van een korpus worden beschreven. Nochtans koestert men steeds de heimelijke hoop dat de bevindingen representatief, d.w.z. algemeen geldend, zullen zijn.

In dit verband is het concept regel van belang of beter de vraag naar hoe taalregels kunnen bestaan. Het concept regel bepaalt immers mee de inhoud van het begrip normatief, want iets is normatief als het in termen van de korrekte toepassing van regels wordt beschreven. Sinds Wittgenstein weten we dat een regel geen privé-aangelegenheid kan zijn. Bijgevolg kunnen regels slechts als voorwerp van „common knowledge” worden aangezien. Dit betekent dat als A en B tot dezelfde taalgemeenschap behoren x pas dan algemeen bekend is wanneer geldt (vgl. hiervoor Itkonen 1977 : 248-9; 1978 : 122 e.v.)

- (1) A kent x
- (2) A weet dat B x kent
- (3) A weet dat B weet dat A x kent

Dit ziet er op het eerste gezicht erg triviaal uit maar dit is slechts schijn. Stel dat iemand denkt dat iets waar is terwijl het feitelijk verkeerd is. De enige manier om dit te weten te komen is via de tussenkomst (interactie) van anderen (vgl. Itkonen 1977 : 249) en

hiermee hebben we de basis gelegd van het interaktionele karakter van linguïstische feiten. Meer nog dan dit: het interaktionele karakter van de taalkunde blijkt zelfs inherent aan het studie-objekt.

De empirisch normatieve opvatting gaat ervan uit dat het taalgedrag dat tot stand komt tijdens de sociale interactie geregeerd wordt door variabele regels d.w.z. dat de regels een wisselende toepassing vinden naargelang van de aan- of afwezigheid van diverse sociale parameters of m.a.w. naargelang van wisselende ruimtetijd-structuren. De methodologische gevolgen worden door Itkonen scherp verwoord.

„An empirical science investigates only what is located in space and time. Like actual human behavior in general, actual linguistic behavior can only be described statistically. Consequently if a linguistic description is empirical, it is statistical. By contraposition, if a linguistic description is nonstatistical it is nonempirical” (Itkonen 1977: 242).

Als we Itkonens woorden bijtreden en ik zie geen reden om dit niet te doen, dan worden we met de volgende ongewenste toestand gekonfronteerd. Empirische normatieve linguïstiek impliceert een interaktionele linguïstiek. Interaktioneel houdt echter in dat het linguïstische gebeuren een interpretatieproces is. Nu blijkt echter dat een empirische taalkunde statistisch van aard is. De mogelijkheid om dit interpretatieve proces te begrijpen wordt hierdoor fel beknot. Een statistische benadering van taalverschijnselen blijft hoe dan ook een povere poging om inzicht te verkrijgen in de subtiële rijkdom van de taalgebruikssystematiek en van interactieverschijnselen.

De empirisch normatieve linguïstiek blijft bijgevolg in haar eigen web gevangen. Het geëlaboreerde beschrijvingsmechanisme kan precies omwille van methodologische beperkingen niet bijdragen tot een beter begrip van betekenis- en communicatieverschijnselen. De waarde van de beschrijvingen reikt niet verder dan het korpus groot is en de beschrijvingsmethodiek kan slechts met betrekking tot de intern-linguïstische verschijnselen relevant zijn.

1.3. Linguïstiek als empirische, niet-normatieve wetenschap

De bespreking van dit punt hangt nauw samen met de vraag hoe een niet-normatieve taalkunde er wel uit mag zien. De begrippen normatief en niet-normatief moeten, zoals gezegd, worden begrepen in termen van korrekt- vs. niet-korrektheid. De aandacht voor korrekte vormen in de taalkunde is een oud zeer waarvan de historiografie boekdelen zou vullen.

De belangstelling ervoor maakt volgens Harris (1981) deel uit van de „language myth” die bestaat uit, wat hij noemt (1) een „telementational fallacy” en (2) een „determinacy fallacy”. Hierbij slaat (1) op de idee dat taal een kwestie van weten is welke woorden betrekking hebben op welke ideeën en (2) op de gedachte dat een taalgemeenschap is „a group of individuals who have come to use the ‘same ideas’ supplied by Nature and to combine those words in the same ways into sentences for purposes of connected discourse” (Harris 1981 : 10). De meest recente versie van deze mythe is uiteraard de TGG en het daarbij horende filosofisch innēistische apparaat.

Harris wijst er verder ook op dat dit gedachtengoed ten nauwste samenhangt met nationalistische opvattingen en een opvoedingssysteem waarbij het standaardiseren van taalgedrag het hoofdoel vormt. Twee elementen die elkaar overigens vaak aanvullen.

Een niet-normatieve taalkunde wil bijgevolg breken met deze taalmythe. Niet meer de korrektheid staat centraal maar wel de dynamische betekenissen die verschillende vormen, uitingen, taalhandelingen of lexikale patronen bezitten m.b.t. de sociale werkelijkheid. Dit is een opvatting die met de opkomst van de sociolinguïstiek steeds meer in de belangstelling is gekomen. Nochtans wijkt ze beduidend af van de gangbare betekenis en waarde die men aan het begrip normatief toekent.

Zo meent Itkonen dat (1) de taalkunde het niet kan stellen zonder dit begrip en dat (2) alle niet-normatieve akties in feite impliciet normatief zijn (Itkonen 1976, 1978). Zijn argumenten zijn echter niet onweerlegbaar. Itkonen is van oordeel dat elke handeling die met regelmaat is verbonden steeds in functie van korrekt- of inkorrektheid zal moeten worden uitgedrukt.

„Jede tatsächliche mit einer Regel verknüpfte Handlungsregelmäßigkeit enthält sowohl korrekte als unkorrekte Handlungen. Aber die Regelmäßigkeit... besteht ausschließlich aus *korrekten* Handlungen, genau wie sich die Erwartungen hier ausschließlich auf *korrekte* Handlungen beziehen. Und versucht man etwa, ‘korrekte Handlung’ als ‘in Erinnerung behaltene Handlung’ oder ‘erwartete Handlung’ zu definieren, so muß man wiederum zwischen *korrekten* und *unkorrekten* Erinnerungen bzw. Erwartungen unterscheiden” (Itkonen 1976 : 69)

Deze woorden impliceren echter een niet-realiseerbare idealisering van de werkelijkheid. Het is immers niet steeds mogelijk om te beslissen wat al dan niet korrekt is. Bovendien is korrektheid een begrip met een dynamische betekenis waarvan de inhoud wisselend is en afhankelijk van heel wat factoren. Het komt mij dan als hoogst verwarrend voor om van normatief te spreken in een kontekst waar aan dit begrip geen vaste waarde kan worden toebe-

deeld. Het lijkt me bijgevolg nauwkeuriger om de term niet-normatief te hanteren. Itkonens tweede stelling dat alle niet-normatieve akties in feite impliciet normatieve akties zijn, kan zonder moeite andersom worden geformuleerd. Alle zgn. normatieve akties kunnen als niet-normatief worden beschouwd in die zin dat elke normatieve aktie het produkt is van niet of weinig voorspelbare, alleszins variabele, sociale interakties die hun betekenis precies daaraan ontleen. D.w.z. dat elke normatieve interaktie ooit niet-normatief is geweest of het opnieuw kan worden. De stelling dat taalkunde een niet-normatieve wetenschap is, impliceert bijgevolg dat taalverschijnselen dynamische entiteiten zijn.

We kunnen nu bepalen wat een empirische, niet-normatieve taalkunde precies inhoudt. Het is een interaktionele linguïstiek die reële taalverschijnselen beschrijft en op een niet-normatieve wijze interpreteert. Dit laatste impliceert uiteraard dat er een sociale komponent komt bij kijken. Het is precies op dit punt dat het schoentje wringt.

Als de empirische, niet-normatieve linguïstiek niets meer doet dan het op een statistische manier beschrijven van interaktionele patronen, dan schiet ze voorbij aan wat Labov (1977: 14) de „reformist policies” van de sociolinguïstiek noemde. Haar activiteit blijft beperkt tot het konstateren van een aantal verschijnselen op linguïstisch en sociaal gebied. Hier geldt dan in hoge mate de stelling van Stijnen dat „Kansenongelijkheid in maatschappij en onderwijs niet wordt opgeheven door louter de constatering ervan” (Stijnen, stelling 9 bij het proefschrift van Stijnen & Valen 1981). We kunnen besluiten door te stellen dat kennelijk ook de empirische, niet-normatieve aanpak niet voldoende is om van het taalkundige bedrijf een echte sociale wetenschap te maken. Deze laatste opmerking sluit trouwens aan bij de vertolking van heel wat ontevredenheid voortspuitend uit recent sociolinguïstisch onderzoek.

1.4. *Linguïstiek als niet-empirische, niet-normatieve wetenschap*

Kan men in sommige kringen wel sympathie opbrengen voor een niet-normatieve aanpak zoals daarnet beschreven, de weerstand tegen een niet-empirische benadering van taalkundige fenomenen is heel wat groter. Wie vandaag beweert dat taalkunde een niet-empirische wetenschap is wordt onmiddellijk als onwetenschappelijk betiteld. Maar waarom wil de linguïstiek *überhaupt* empirisch zijn? Zowel de strukturalisten als de sociolinguïsten beweren empirisch te werken evenals de generativisten, die, hoewel ze helemaal niet empirisch te werk gaan, toch volhouden dat hun theorieën voorbeelden van empirisch onderzoek zijn. Hoe komt

dat? Het antwoord is m.i. kort: omdat linguïsten bang zijn. Bang omdat hun theorieën niet voor vol zouden worden aangezien, bang omdat ze behoefte hebben aan zekerheid met name die zekerheid dat hun voorstellen op een solide basis kunnen bogen (vgl. Finke 1976). Een niet empirische aanpak verschaft die zekerheid niet, menen ze.

Daarnt gaf ik al aan dat niet-empirisch niet zozeer betekent dat er geen rekening wordt gehouden met reële feiten maar eerder dat geobserveerde taalfeiten op zichzelf geen betekenis hebben. Ze ontleen hun betekenis aan de interpretatie van het sociale interactiepatroon. Hoewel deze interpretaties uiteraard zijn gebaseerd op observeerbare feiten, kunnen we toch moeilijk stellen dat interpreteren een empirisch proces is in de klassieke popperiaanse zin. Het verschijnsel interpretatie maakt veeleer deel uit van een niet-empirische, hermeneutische methodologie. Hieruit volgt dat een niet-empirische, niet-normatieve linguïstiek, anders gezegd, een interaktionele linguïstiek op hermeneutische grondslag rigoureuus en kompromisloos afstand moet doen van elke positivistische methodologie en op zoek moet gaan naar nieuwe, verfrissende uitgangspunten. Pas dan zullen reële verschijnselen zoals betekenis en communicatie met succes kunnen worden bestudeerd. Het ligt voor de hand om in dit verband naar de sociologie te kijken.

In tegenstelling tot de taalkunde bestaan er in de sociologie wel expliciete methodologische tradities. Het dispuut tussen de zgn. „grand theories” enerzijds en de bestudering van de alledaagse sociale werkelijkheid in fenomenologische zin anderzijds, kan, vooral in de Verenigde Staten, tot in het begin van deze eeuw worden nagetrokken (zie Schwartz & Jacobs 1979 voor een overzicht).

Het symbolisch interaktionisme, dat teruggaat op de ideeën van Mead (1934), is een expliciete aktietheorie. De methodologische principes van Glaser & Strauss (1967) die binnen het interaktionistische kader werken, zal ik voorstellen als voorbeeld van een hermeneutische methodologie.

Glaser & Strauss zijn vooral begaan met de stap van de feiten naar de theorie. Ze zijn van oordeel dat er vaak een gezond evenwicht ontbreekt tussen het aanleunen van feiten bij theorieën en omgekeerd. M.a.w. de kloof tussen beide is vaak te groot. We horen hier natuurlijk de echo van de kritiek op de problematiek van het zgn. hypothetisch-deductieve model van het logisch empirisme. Ik herinner er hier aan dat we daarstraks hebben gezien hoe Chomsky enerzijds berust in de kennelijke onmacht van het waarheidsgehalte van de theorievorming en anderzijds een rotsvast vertrouwen heeft in de relevantie ervan. Glaser & Strauss delen dit vertrouwen niet en ik sluit me graag bij hen aan.

De ongewenste scheiding tussen empirische feiten en de theorievorming kan volgens Glaser & Strauss worden vermeden door het toepassen van de zgn. *grounded theory* of gefundeerde theorie. Een gefundeerde theorie is een theorie die stap voor stap samen met het verzamelen van de gegevens wordt opgebouwd. Vanzelfsprekend gaat er een idee, een vaststelling of een probleem aan vooraf maar „the initial decisions are not based on a preconceived theoretical framework” (Glaser & Strauss 1967 : 45). De konfrontatie van de onderzoekers met de werkelijkheid grondvest a.h.w. de eigenlijke theorie. Verzameld met de meest diverse methoden wordt bovendien voortdurend nieuw materiaal aangedragen dat met het bestaande wordt vergeleken. Zolang hierdoor nieuwe inzichten ontstaan, blijft de materiaalverzameling doorgaan; zo niet dan betekent dit dat er een saturatieproces is bereikt en dat de onderzoeker in staat moet worden geacht om een getrouw beeld op te hangen van de onderzochte feiten, handelingen of toestanden. Het gevolg is dat theorieën niet meer als statische gehelen worden gepresenteerd maar eerder „as an ever-developing entity, not as a perfected product” (Glaser & Strauss 1967 : 32). Theorievorming wordt nu een proces dat via interactie met het onderzochte tot stand komt. Vandaar dat we kunnen zeggen dat gefundeerde theorieën a.h.w. worden gegenereerd uit de beschikbare gegevens. Slechts op deze manier, beweren Glaser & Strauss, kunnen theorieën adequaat bij de gegevens aansluiten.

Hoe staat het met de geloofwaardigheid van dergelijke theorieën? Een veel gehoorde kritiek op kwalitatief onderzoek is immers het verwijt dat het niet herhaalbaar zou zijn omdat de „real life” situaties waarin veel onderzoek binnen het zonet geschetste kader tot stand komt, vaak unieke en *einmalige* toestanden beschrijven. Dergelijke verwijten leggen Glaser & Strauss, m.i. terecht, naast zich neer. De onderzoeker kan immers garanderen dat zijn theorie steunt op de meest betrouwenswaardige gegevens namelijk diegene verkregen via „his perceptions, his personal experiences, and his hard-won analyses” (Glaser & Strauss 1967 : 225). Bovendien wijzen ze erop dat herhaalbaarheid *a priori* geenszins is uitgesloten. Andere onderzoekers kunnen net op dezelfde indringende, interpretatieve manier gegevens verzamelen die tot theoretische voorstellen aanleiding kunnen geven. Immers „What the field worker does is to make this *normal strategy* of reflective persons into a successful *research strategy*” (Glaser & Strauss 1967 : 227). Het is precies hieraan dat dit soort onderzoek zijn geloofwaardigheid dankt. Net als bij antropologische research wordt de vorser geloofd omdat hij het zelf beleefde. Een dergelijk standpunt is uiteraard niet vrij te pleiten van optimisme maar

anderzijds is het niet minder relevant dan het opstellen en testen van vooraf bedachte theorieën vaak zonder afdoende feitelijke onderbouw. Overigens moeten we ervan uitgaan dat het herhaalbaarheidskriterium in de sociale wetenschappen een relatief begrip is. In vele gevallen heeft de vorser te maken met dynamische processen die voortdurend bloot staan aan veranderingen. Herhaalbaarheid is dan niet alleen onmogelijk maar ook irrelevant.

Glaser & Strauss' voorstellen aanvaarden expliciet de tekortkomingen van het empirisch onderzoek zoals de zgn. onderzoeksbias en de onmogelijkheid om een volledige materiaalverzameling op te bouwen. De gefundeerde theorie is niet-empirisch, niet omdat de methode los van de feitelijke werkelijkheid zou worden toegepast, maar omdat het verzamelen van gegevens uit die werkelijkheid hoe dan ook een geïnterpreteerd beeld oplevert. Bijgevolg is het zinloos pogingen te ondernemen om dit toch te doen.

Glaser & Strauss laten er verder geen twijfel over bestaan dat het ultieme doel van sociaal onderzoek moet zijn het oplossen van menselijke problemen en het veranderen van ongewenste toestanden. De onderzoeker die gebruik maakt van de gefundeerde theorie is daarvoor goed geplaatst want door deze methode is hij in staat de interagerende mens te begrijpen omdat hij de betekenis van de handelingen doorziet. Hier sluit de symbolisch interaktionistische denkwereld, en vooral die van Glaser & Strauss, aan bij de ideeën van de *Frankfurter Schule*. Ik kan niet ingaan op de overeenkomsten en verschillen tussen beide maar voorlopig kunnen we volstaan met het besef dat het opstellen van een gefundeerde theorie geen doel op zichzelf is maar uiteindelijk moet inpassen binnen een groter aktieschema.

Een niet-empirische, niet-normatieve taalkunde komt neer op een interaktionistische interpretatieve aanpak weliswaar uitgaande van de feiten maar waarbij de theorievorming doelgericht ten dienste staat van de oplossing van ongewenste, *in casu* ongewenste linguïstische, toestanden.

1.5. Konklusie

We hebben vastgesteld dat vanuit een methodologisch perspectief vier mogelijke strategieën van taalkundig onderzoek mogelijk zijn. Samenvattend en simplifiërend kunnen we zeggen dat de TGG impliciet een niet-empirisch normatief standpunt inneemt zonder rekening te houden met eventuele sociale parameters; het strukturalisme neemt een empirisch, normatieve positie in, eveneens zonder aandacht voor sociale parameters. Beide richtingen zijn precies door hun normatief karakter positivistisch ingesteld en kunnen daarom niet bijdragen tot het onderzoek van dynamische

verschijnselen, zoals betekenis en communicatie. De sociolinguïstiek opteert voor een niet-normatieve maar nog steeds empirische aanpak. Dit betekent alvast een doorbraak naar een open aanpak die echter stuit op een gebrek aan interpretatief vermogen waardoor het resultaat beperkt blijft tot een juxtapositie van sociaal-relevante fenomenen. De niet-empirische, niet-normatieve aanpak noem ik sociale linguïstiek. Samen met de sociolinguïstiek heeft de sociale linguïstiek de hermeneutische aanpak gemeen. Het grote verschil tussen beide richtingen ligt echter in de doelstellingen van het wetenschappelijk werk. Sociaal linguïstisch onderzoek neemt een maatschappelijke positie in waardoor het in staat is temidden van dezelfde juxtapositie van daarnet de betekenis ervan duidelijk te maken voor de betrokken groepen of individuen. In termen van empirie, normen, sociale relevantie en methode levert dit alles figuur 2 op.

Ik ben me ervan bewust dat figuur 2 aanleiding geeft tot een aantal problemen. In het volgende deel bespreek ik nog enkele theoretische implicaties en geef vervolgens een voorbeeld van sociaal linguïstisch onderzoek.

2. *Sociale linguïstiek en ideologie*

Ik begin nogmaals met een citaat van Chomsky. Mijn opvatting over taalkunde, zegt hij, „is to attach less importance to the precise description of some domain of linguistic data than to the explanatory power and depth of underlying principles (Chomsky 1979: 106). Hiermee vertolkt Chomsky een fel verspreide idee die in feite over de diverse benaderingswijzen heen de geschiedenis van de linguïstiek sinds de Saussure overheerst. Met name de gedachte dat taalkundige fenomenen kunnen worden *verklaard*. Verklaren slaat hier dan op de interne observeerbare regelmaat die iedere taalgebruiker kan vaststellen. Men gaat hier echter voorbij aan twee onverbrekelijk met taalfactoren verbonden facetten: (1) de cognitieve aspecten van het verschijnsel taal en, nauw samenhangend hiermee, (2) de sociaal-affektieve aspecten of het subjectieve taalbeleven.

Elk linguïstisch regelsysteem (de competentie) is immers verbonden met een tweede reeks regels van sociale aard die overeenkomen met de geïnstitutionaliseerde maatschappelijke gedragsvormen (vgl. Kellner 1970, 1978). De communicatieve competentie, d.w.z. de geïnternaliseerde kennis van de vormen van de alledaagse intersubjectieve conversatie, weerspiegelt de verbondenheid van het linguïstische met de sociale structuren. Dit betekent concreet de onmogelijkheid van de sprekers om zich los te rukken van

ingewortelde, geïnternaliseerde taalhandelingen. Bijgevolg komen de taalstructuren, betekenissen en gedragspatronen over als gegeven en ontstaat de indruk dat de sociale kontekst een statische entiteit is.

	empirisch	normatief	sociale parameters	methode
TGG	-	+	-	positivistisch
Strukturalisme	+	+	-	positivistisch
Sociolinguïstiek	+	-	+	hermeneutisch
Sociale linguïstiek	-	-	+	hermeneutisch

Figuur 2 : Vier linguïstische richtingen en hun methodologische implicaties.

Maar noch de taalsystematiek, noch de taalgebruikssystematiek zijn echter statische gegevens. Bewijzen hiervoor hoeven niet ver te worden gezocht. Ten eerste: een verschijnsel als taalverandering vindt geen plaats binnen een statisch taalkompetentieberip. Ten tweede: binnen de taalgebruikssystematiek treffen we voorbeelden aan van een verstoorde eenheid tussen taalkompetentie en sociale betekenis. Ik vermeld autisme of de onmogelijkheid tot symboolvorming wegens een gebrek aan abstraktievermogen; schizofrenie of de onmogelijkheid om het eigen ik te internaliseren (zie ook Van de Craen 1982 b). Kortom, de dynamische kwaliteiten van de intersubjectieve aspecten van het verschijnsel taal komen slechts aan de oppervlakte wanneer het verbreken tussen taalkompetentie en sociale competentie pathologische vormen aanneemt. Aan deze verschijnselen kan de linguïstiek niet meer ongestraft voorbijgaan (vgl. bijvoorbeeld Seuren 1979 die het door de sociolinguïstiek geïnspireerde begrip competentievariabiliteit bespreekt).

De studie van het taalgebruik en bijgevolg van het kommunikatieve gedrag moet zich op twee niveaus voltrekken. Ik citeer Kellner.

„First, it must be approached, as it were, from the 'outside' that is, via the relation between the objective 'external' sign system of language and the 'objective' social structural and institutional factors which predefine the contexts of communication. Second, it must be approached from the 'inside', that is, via the subjective structure which the individual brings to the communicative situation by virtue of his subjective meanings, motives, and even ideosyncrasies” (Kellner 1970: 79)

Een interessant gevolg van deze, tussen haakjes, interpretatieve hermeneutische aanpak, is dat impliciet wordt gesteld dat in het

taalgebruik een heel stel niet-gedetermineerde aktiepatronen verscholen zitten en dat m.a.w. de studie van het taalgebruik naast inzicht in linguïstische structuren automatisch inzichten in aktiepatronen met zich meebrengt. Het verklaren van linguïstische verschijnselen wat terecht als een relevant doel door taalkundigen wordt vooruit geschoven, kan niet gebeuren zonder rekening te houden met de eenheid tussen taalkundige en maatschappelijke fenomenen.

De sociale linguïstiek weigert m.a.w. een onderscheid te maken tussen enerzijds het beschrijven van grammatikale regels en anderzijds het beschrijven van taalgedragsregels waarmee sommigen de sociolinguïstiek identificeren. Ook tegen de idee dat de sociolinguïstiek het grammatika-onderzoek zou kunnen vervangen verzet de sociale linguïstiek zich. De opvatting die ik voorsta gaat ervan uit dat de linguïstische en de sociale competentie deel uitmaken van en worden gevormd door de dagelijkse sociale interactie. Bijgevolg is grammatika geen voorwaarde voor sociolinguïstisch onderzoek (Itkonen 1977) en is de relatie tussen grammatikale en sociale verschijnselen niet contrastief maar komplementair van aard. Er bestaat binnen de taalgebruikssystematiek immers niet zo iets als een kontekstvrije grammatika of een grammatika-loze sociale kommunikatie. Alleen al hierdoor heeft het weinig zin een geïsoleerd kompetentiemodel als studie-objekt voorop te stellen.

Tot slot nog enkele woorden over de niet-empirische status van de sociale linguïstiek. Ik zou willen wijzen op de voordelen van deze aanpak vooral met het oog op de status van de intuïtie, misschien wel het meest omstreden begrip uit het moderne taalkundige denken. Het zal duidelijk zijn dat de interpretatieve aanpak die ik hier verdedig geenszins de status van linguïstische intuïtie in twijfel wil trekken. Sprekers kunnen inderdaad vaak oordelen vellen over de al dan niet aanvaardbaarheid van interne linguïstische verschijnselen evenals van externe gebruiksproblematische fenomenen. Iedere „native speaker” van het Nederlands zal *de boek* verwerpen ten voordele van *het boek*. Daarnaast zal hij kunnen zeggen welke uitingen in bepaalde konteksten al dan niet van toepassing zijn. Dit laatste weliswaar afhankelijk van de kommunikatieve competentie van de informant. Er bestaat echter geen twijfel over het feit dat iedere spreker in meer of mindere mate als informant voor zijn of haar moedertaal in aanmerking komt.

Dit is geen wonder aangezien begrijpen precies dit soort kennis vooronderstelt. Het aanvaarden door de sociale linguïstiek van (1) linguïstische intuïtie, d.w.z. dat sprekers kunnen zeggen, aanvoelen of uitdrukken wat al dan niet *bruikbaar* taalgebruik is - let op de terminologie — en (2) van sociale intuïtie, d.w.z. kunnen zeg-

gen, aanvoelen of tot uitdrukking kunnen brengen wat al dan niet in deze of gene kontekst *kan*, *mag* en/of *moet* worden gebruikt, betreft een realistische stap voorwaarts die de sociale linguïstiek nogmaals onderscheidt van de sociolinguïstiek. Vergelijk in dit verband de woorden van Itkonen, zij het dan dat hij ze in een andere kontekst gebruikt.

„For some fifty years, at least, linguists have been relying on a space-time ontology, or an ontology of observable events... During this whole period of time, linguists have made absolutely no progress in their attempts to resolve the contradiction between their space-time ontology and the use of intuition... Given this situation it is surely advisable to give up at last the attempt at eliminating intuition and normativity and to accept an ontology in which rules *qua* objects of intuition are accorded an objective irreducible existence” (Itkonen 1977 : 247).

Het aanvaarden hiervan is aanleiding tot minstens twee belangrijke stellingnamen. (1) Het onderzoek naar betekenisaspecten en van kommunikatie is slechts mogelijk via deze sociaal bepaalde intuïtie. D.w.z. dat de sprekers zelf bepalen wat de inhoud is van wat wij intuïtie noemen. (2) Nauw hiermee samenhangend volgt hieruit dat er geen sprake meer is van enige saussuriaanse paradox zoals hij door Labov werd geformuleerd. (zie ook Itkonen 1977). Naarmate de spreker beseft dat zijn taalgebruik afhankelijk is van de onverbreekelijke eenheid tussen linguïstische en sociale intuïtie zal hij zich bewust worden van de invloed van de sociale interactie op het taalgebruik en de taalgebruikssystematiek.

Ter afronding vermeld ik één voorbeeld van betekenisonderzoek in sociaal linguïstisch perspectief. Gardin (1980) onderzoekt de lexikale waarde van het Franse woord „grève” bij het patronaat en de syndikaten. Hij komt tot de veelbetekenende konklusie dat „grève” niet minder dan vijf betekenissen impliceert.

„1 paresse...

2 action d'une faction contre la collectivité, problématique de la 'coalition'.

3 arrêt collectif et concerté du travail pour obtenir des avantages : sens juridique, sens des dictionnaires.

4 arme spécifique de la classe ouvrière (les patrons ont le lock-out).

5 lutte de classe.”

(Gardin 1980 : 49)

Uiteraard is het aantal betekenissen niet van belang noch wat de term precies betekent. Het belangrijkste is wie, wat met welk doel op welk moment hanteert. M.a.w. op welke sociale regels hij of zij mikt. Gardin merkt op dat „il ne s'agit pas d'interpréter ces résultats sur *grève* comme prouvant l'existence de deux langues différentes et sans contact. Il s'agit bien au contraire de rapports dialectiques...” (Gardin 1980 : 49).

Het spreekt vanzelf dat de sociale linguïstiek niet kan voorbijgaan aan machtsstructuren. De studie van taalkundige fenomenen via een niet-empirische, niet-normatieve methodologie in een ideologisch geladen kontekst kan zich uiteraard niet onttrekken aan de begrippen macht, prestige, sociale druk e.d. Konfrontatie hiermee dwingt ook de linguïst tot het opnemen van zijn intellectuele verantwoordelijkheid. De vaststelling dat bepaalde aspecten van betekenisgeving en interactiefenomenen aanleiding geven tot wat ik ongewenste toestanden zou willen noemen, verplicht de vorser ook na te denken over eventuele veranderingen. Ongewenste toestanden kunnen dan worden gedefinieerd als toestanden waaruit duidelijk blijkt dat ze de ontplooiing van de participanten op enigerlei wijze hinderen. Il wil er hier nadrukkelijk op wijzen dat dit noch een klassegebonden fenomeen is, noch gebonden aan een bepaalde politieke visie. Zo kan het gebrek aan kommunikatieve competentie in bijvoorbeeld de standaardtaal in bepaalde konteksten een ongewenste hinderlijke faktor zijn.

Vanzelfsprekend moet er, alvorens een toestand als ongewenst kan worden betiteld, heel wat gefundeerd onderzoek vooraf gaan om de juiste impakt ervan op te sporen. Ongewenst is immers een graadadjektief dat steeds naar relaties met „iets anders” verwijst. De enige vorm van kommunikatiestudie waar men daadwerkelijk wil ingrijpen in ongewenste toestanden betreft therapeutisch werk, bijvoorbeeld in het geval van psychoten. In alle andere gevallen beperkt men zich tot de loutere konstatering ervan. De sociale linguïstiek stelt dat het anders kan.

Hier lijkt echter een belangrijke opmerking noodzakelijk. Het opnemen van intellectuele verantwoordelijkheid betekent geenszins de grote revolutie prediken. Dit doe ik in geen geval. Il sluit me, wars van alle idealisme, eerder aan bij een skeptische visie zoals die van Popper die hoogstens *piecemeal social engineering* vooropstelt. Ondanks dit skepticisme wil dit niet zeggen dat de linguïst zich zomaar bij bepaalde toestanden moet neerleggen. Deprez (1981) wijst aan het einde van zijn proefschrift op de vaak holle slogans die (her)vormingswerkers hanteren. Ik kan hem hierin bijtreden echter niet zonder naar deze slagzinnen te luisteren en ze te evalueren. Ze zeggen steeds hetzelfde, vindt Deprez, maar als dit zo is dan moet kunnen worden aangetoond of er enige grond van waarheid in schuilt of niet. Als ze gelijk hebben dan kan men dit niet zomaar terzijde schuiven omdat men niet van „moraal” houdt, zoals hij suggereert. Waar ik hem helemaal niet meer volg is als hij een nieuwe slagzin lanceert met name „Wat minder moraal, en wat meer onderzoek” (Deprez 1981: 487). Uiteraard ben ik het met het tweede deel van de zin eens maar ik

zie niet in hoe je dit zonder visie of stellingname kan verwezenlijken, tenzij Deprez onder „moraal” iets heel anders verstaat. Sociaal onderzoek is jammer genoeg niet mogelijk zonder het verfoede woord moraal te hanteren of je dit nou leuk vindt of niet. Waardevrij sociaal onderzoek is nu eenmaal een mythe. De sociale linguïstiek probeert voor deze overtuiging een methodologische uitweg te bieden.

Referenties

- Bach, E. 1964 *An Introduction to Transformational Grammars*. New York : Holt, Rinehart & Winston.
- Botha, R. 1978 *Inleiding tot generatief taalonderzoek : een methodologisch handboek*. Groningen : Wolters.
- 1979 External Evidence in the Validation of Mentalistic Theories : a Chomskian Paradox. *Lingua* 48, 229 : 328.
- 1981 *The Conduct of Linguistic Inquiry*. The Hague : Mouton.
- Calvet, L. 1975 *Pour et contre Saussure*. Paris : Payot.
- Chomsky, N. 1965 *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass : MIT Press.
- 1966 *Cartesian Linguistics*. New York : Harper & Row.
- 1972 *Language and Mind. Enlarged Edition*. New York : Harcourt Brace Inc.
- 1978 On the Biological Basis of Language Capacities. In : G. Miller & E. Lenneberg (eds), 199 : 220; zie ook Chomsky (1980).
- 1979 *Language and Responsibility*. Hassocks, Sussex : Harvester Press.
- 1980 *Rules and Representations*. Oxford : Blackwell.
- Deprez, K. 1981 *Naar een eigen identiteit*. Proefschrift, K.U. Leuven.
- Derwing, B. 1973 *Transformational Grammar as a Theory of Language Acquisition*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Dinneen, F. 1974 ed *Linguistics, Teaching and Interdisciplinary Relations*. Washington : Georgetown University Press.
- Dominicy, M. 1982 ed *Linguistics in Belgium 5*. Brussel : Didier Hatier.
- Finke, P. 1976 Anmerkungen zur Empiriediskussion. In : D. Wunderlich (Hrsg), 175 : 182;
- Fowler, R & G. Kress 1979 *Critical Linguistics*. In : Fowler *et al*, 185 : 213;
- Fowler, R. B. Hodge, G. Kress & T. Trew 1979 *Language and Control*. London : Routledge and Kegan Paul.
- Gardin, B. 1980 Discours patronal et discours syndical sur la grève. Dans : B. Gardin *et al*, 15 : 59;
- Gardin, B, D. Baggioni & L. Guespin 1980 *Pratiques linguistiques, pratiques sociales*. Paris : PUF.
- Glaser, B. & A. Strauss 1967 *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago : Aldine.

- Gross, M. 1979 On the Failure of Generative Grammars. *Language* 55(4), 859 : 885;
- Guespin, L. 1980 Pour une théorie globale du langage. *Dans* : B. Gardin *et al.*, 150 : 211;
- Hammarström, G. 1978 Is Linguistics a Natural Science? *Lingua* 45, 15 : 31.
- Hanfling, O. 1981 *Logical Positivism*. Oxford : Blackwell.
- Harris, R. 1981 *The Language Myth*. London : Duckworth.
- Hymes, D. 1973 The Scope of Sociolinguistics. *In* : R. Shuy (ed) 313 : 333;
- Itkonen, E. 1976 Was für eine Wissenschaft is Linguistik eigentlich? *In* : D. Wunderlich (Hrsg), 56 : 76;
- 1977 The Relation Between Grammar and Sociolinguistics *Forum Linguisticum* 1(3), 238 : 254;
- 1978 *Grammatical Theory and Metascience*. Amsterdam : Benjamins.
- Kellner, H. 1970 On the Sociolinguistic Perspective of the Communicative Situation. *Social Research* 37 (1), 71 : 87;
- 1978 On the Cognitive Significance of the System of Language in Communication. *In* : T. Luckmann (ed) 324 : 42;
- Koerner, E. 1978 a *Towards a Historiography of Linguistics. Selected Essays*. Amsterdam : Benjamins.
- b Bloomfieldian Linguistics and the Problem of Meaning. *In* : E. Koerner (1978a), 155 : 176;
- Labov, W. 1977 The Unity of Sociolinguistics. LAUT, Series B, no. 22.
- Lakoff, G. 1974 Humanistic Linguistics. *In* : F. Dinneen (ed), 103 : 117;
- Luckmann, T. 1978 ed *Phenomenology and Sociology. Selected Readings*. Harmondsworth : Penguin.
- Makkai, A & V. Makkai 1975 eds *The First LACUS Forum*. Columbia, S.C. : Hornbeam Press.
- Mead, G. 1934 *Mind, Self and Society*. Chicago : Chicago University Press.
- Miller, G. & E. Lenneberg 1978 eds *Psychology and Biology of Language and Thought*. New York : Academic Press.
- Popper, K. 1963 *Conjectures and Refutations*. London : Routledge Kegan Paul.
- 1976 *Unended Quest*. London : Fontana.
- Schwartz, H. & J. Jacobs 1979 *Qualitative Sociology*. New York : The Free Press.
- Seuren, P. 1979 Internal Variability in Competence. LAUT, Series A, no. 66.
- Shuy, R. 1973 ed *Sociolinguistics : Current Trends and Prospects*. Washington D.C. : Georgetown University Press.
- Stijnen, S. & T. Vallen 1981 *Dialect als onderwijsprobleem*. Den Haag : Stichting voor onderzoek van het onderwijs.
- Van de Craen, P. 1982 a *Sociale linguïstiek. Bouwstenen voor een interaktionele linguïstiek op hermeneutische grondslag*. Dissertatie VUB.

- Van de Craen, P. 1982 b Sociale linguïstiek en wetenschapsfilosofie. *In* : M. Dominicy (ed), 195 : 213;
- Yngve, V. 1975 The Dilemma of Contemporary Linguistics. *In* : A. Makkai & V. Makkai (eds), 1 : 16;
- Wunderlich, D. 1976 Hrsg. *Wissenschaftstheorie der Linguistik*. Kronberg : Athenäum.